

**STIPE PILIĆ, BLANKA MATKOVIĆ,
JASENOVAC I POSLIJERATNI JASENOVAČKI LOGORI – GEOSTRATEŠKA
TOČKA VELIKOSRPSKE POLITIKE I PROPAGANDNI POKRETAČ NJEZINA
ŠIRENJA PREMA ZAPADU, HRVATSKA DRUŽBA POVJESNIČARA
„DR. RUDOLF HORVAT”, ZAGREB, 2021., 640 STR.**

Knjiga Stipe Pilića i Blanke Matković objavljena je 2021. u izdanju nakladničke kuće *Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat”*, Zagreb. Nastala je kao rezultat višegodišnjega rada autora u sklopu samostalnog istraživačkog projekta „Hrvatska povijest 1941. – 1948.” u državnim arhivima u Zagrebu, Sisku, Osijeku, Slavanskom Brodu, Vukovaru, te arhivu Rimokatoličkog župnog ureda Uznesenja Blažene Djevice Marije Jasenovac, matičnom uredu Novska, Javnoj ustanovi Spomen-područja Jasenovac, arhivu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i privatnoj arhivskoj zbirici Miće Mačkovića – Skule iz Jasenovca. Središnja tema ove knjige je istraživanje demografskih i ratnih gubitaka, posebno u kontekstu jasenovačkog mita te na poslijeratnim jasenovačkim logorima, uključujući raniju literaturu i svjedočanstva o toj tematici. Prvi dio knjige odnosi se na povijest zbivanja u Jasenovcu i Jasenovačkoj Posavini do 2. svibnja 1945. kada su taj prostor zauzele postrojbe Jugoslavenske armije s kratkim osvrtom na ratni logor Jasenovac, a završni dio knjige na dosad otkrivena grobišta na jasenovačkom području te problematiku Jasenovca i jasenovačkog mita u najnovijoj hrvatskoj povijesti i politici.

Knjiga se sastoji od 11 poglavlja koja su većim dijelom podijeljena na više manjih cjelina, 20 priloga, izvora, životopisa autora i popisa izdanja Hrvatske družbe povjesničara „Dr. Rudolf Horvat”.

U prvom uvodnom poglavlju autori govore o Jasenovcu kao geostrateškoj točki srpske osvajačke politike na zapadu. Drugo poglavlje posvećeno je Jasenovačkoj Posavini do Prvog svjetskog rata. Odnosi se na mjesta Košutaricu, Mlaku, Jablanac, Ušticu, Tanac, Višnjicu, Krapje, Drenov Bok, Plesno, Pusku, Trebež i Jasenovac. Jasenovačka Posavina između dva svjetska rata treće je poglavlje u knjizi. Podijeljeno je na podcjeline koje govore o Jasenovačkoj Posavini u vremenu Kraljevstva/Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, u doba šestosiječanjske diktature do ubojstva kralja Aleksandra Karađorđevića, Jasenovačkoj Posavini do nastanka Banovine Hrvatske i Jasenovačkoj Posavini od nastanka Banovine Hrvatske do početka Drugog svjetskog rata u Prvoj Jugoslaviji. U četvrtom poglavlju autori raščlanjuju ulogu jasenovačke trgovačke srpske obitelji Bačić od 90-ih godina 19. stoljeća do početka Druge Jugoslavije kada im je komunistička vlast konfiscirala imovinu. Posebnu pažnju posvetili su Lazaru Bačiću kojemu je suđeno na tzv. Veleizdajničkom procesu 1909. u Zagrebu, o kome je srpski političar Milorad Pupovac na komemoraciji u Jasenovcu 2017. izjavio da je poginuo u logoru Jasenovcu te da

su mu ustaše oteli kuću za sjedište „komande logora”. Autori navode da to nije točno, te da je dotični do „osnivanja logora u Jasenovcu već bio mrtav, pa njemu samomu kuća nije mogla biti oduzeta”. Peto poglavlje govori o Jasenovcu i jasenovačkim logorima u Drugom svjetskom ratu. Osvrću se na nastanak jasenovačkog mita 1942. te navode da je mit „svoj temeljni oblik je svakako dobio između 1970. i 1990., kada navodni broj jasenovačkih žrtava raste do nebeskih visina. Bila je to idejna i duhovna priprema za ostvarenje davno zacrtanoga geopolitičkog projekta tzv. Velike Srbije i teritorijalizacije osvajačke vanjske politike prema zapadu”. U šestom poglavlju govori se o Jasenovcu i jasenovačkim logorima poslije Drugog svjetskog rata. Navode da se o jasenovačkom logoru poslije ulaska postrojbi jugoslavenske armije 2. svibnja 1945. govorilo sporadično, fragmentarno i nesustavno. Bila su to kratka usmena svjedočanstva, za koje nisu bili podastri izvori. Prekretnica je bio izlazak znanstvenog rada istih autora 2014. godine koji potvrđuje prvi put postojanje poslijeratnog logora u Jasenovcu na izvornim dokumentima. Taj znanstveni rad upotpunjen je i proširen u ovom poglavlju. Poglavlje je podijeljeno na podpoglavlja: „Narodni neprijatelji” u komunističkim poslijeratnim logorima, Dosađanja istraživanja, iskazi i svjedočanstva o poslijeratnom logoru u Jasenovcu, Radna grupa ili logori Jasenovac?, Logorom Jasenovac 1946. upravljao je Anatolij Avramov, Otpuštanje dijela jasenovačkih zarobljenika tijekom 1947. godine, Logor/zatvor Stara Gradiška poslije Drugog svjetskog rata, jasenovački logori i logoraši u 1950- im godinama, Nagrađivanje osuđenika KPD Stara Gradiška radovima na vanjskim radilištima u Mlaci i Jasenovcu – boravak u „osuđeničkim bazama” i bježanje iz Jasenovca i Pripreme za izgradnju spomenika u logoru III-C.

Na kraju poglavlja daju u obliku tablica Pregled stanja zgrada logora i zarobljenika prema dostupnim izvorima te Križni put, logor i poslijeratni sustav jasenovačkih logora. Donose zaključak da je na temelju dokumenata moguće sa sigurnošću utvrditi da je na jasenovačkom području nakon završetka Drugoga svjetskog rata postojao sustav zarobljeničkih logora, a kasnije i Kazneni zavod/zavod za prisilni rad te su opravdane sumnje da su ondje uistinu počinjene i likvidacije”. Sedmo poglavlje posvećeno je poslijeratnim grobištima na jasenovačkom području i počiniteljima zločina. U osmom poglavlju autori govore o poslijeratnom istraživanju ratnih žrtava Jasenovca. Navode kronologiju istraživanja grobišta i ekshumacije koje su provedene 1946. na području Stare Gradiške, 1961. u Bosanskoj Dubici, 1964. u Donjoj Gradini i Limanima, 1983. u koritu rijeke Save, 1984. na temelju fotoskica u predjelu bivšeg logora i 1986. u Donjoj Gradini.

U svim ekshumacijama pronađeno je do sada 725 stradalih. Deveto poglavlje je Jasenovac u službi velikosrpske propagande i agresije na Republiku Hrvatsku. Autori se osvrću „na političke i druge događaje od 1985. do danas, događaje koji su postojanje ratnog jasenovačkog logora iskorištavali u promidžbene svrhe te time direktno utjecali na nove manipulacije žrtvama toga logora i na političke otpore samostalnim i ideološki neopterećenim istraživanjima ratnog i poslijeratnog logora Jasenovac”. U desetom poglavlju Nastajanje, razvoj, stanje i uloga jase-

novačkog mita i Jasenovac kao geopolitička i geostrateška točka objašnjavaju nastanak „historijskih mitova” ali i mit „o najvećem srpskom gradu mrtvih”, Jasenovcu. Objašnjavaju ulogu Srpske pravoslavne crkve i komunističke Jugoslavije u stvaranju jasenovačke mitologije kroz brojeve navodno stradalih i ubijenih u logoru. Navode da se „od 1990-ih do danas jasenovački mit još uvijek promatra kao da ga nema”, te da „postoji tendencija nastanka mita poslijeratnih jasenovačkih žrtava u poslijeratnim logorima i zatvorima kao ‘antimita.’” U jedanaestom poglavlju je dan zaključak.

Autori su naveli da su istraživanja radili s ciljem oslobađanja cijelog hrvatskog društva, a ne samo nas ili „naših”. Budućnost vide u slobodi ljudskog govora i razgovora. Odbacuju isključivost i etiketiranje drugačijih, a kako navode, zalažu se za rušenje svih zidova, zatvora, logora i mitova, a ne samo „nekih” da bi se utvrdila stvarna i čista, a ne zamagljena slika povijesti. Navode da se „ne očekuje poslije ovoga pokušaja demitizacije Jasenovca nestanak ili prestanak mitologizacije i mitomanije Jasenovca, pogotovo ne onih interesnih grupa kojima je jasenovački mit i mitizacija ‘posao.’”

Knjiga predstavlja vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji ponajprije stoga što daje novi pogled na Jasenovac te ukazuje na potrebu daljnjeg istraživanja u okviru tog dijela nacionalne povijesti.

Đuro Škvorc

**DUŠKO KLIČEK, 100 GODINA NOGOMETA U DARUVARU 1918. – 2018.,
HRVATSKI NOGOMETNI KLUB DARUVAR, DARUVAR, 2018.**

„Nogometni klub Daruvar napunio je stoljeće kontinuiranog djelovanja. Nogometaši i stručno osoblje, mnogobrojni sportski djelatnici, volonteri – svi oni koji su tijekom proteklih sto godina dali na neki način dio sebe – dio su i povijesti daruvarskog sporta”, ističe aktualni predsjednik daruvarskog nogometnog kluba Tihomir Horvat u uvodu knjige *100 godina nogometa u Daruvaru*, koju je Klub izdao u povodu proslave stotog rođendan. „Čast mi je što mi je uprava kluba kao Pakračaninu pružila priliku da pišem podosta zahtjevnu monografiju o nogometu u Daruvaru”, kaže autor, pakrački publicist Duško Kliček, i dodaje: „Vjerojatno je jedan od razloga bio mojih 15 do sada napisanih monografija, knjiga i knjižica s raznom tematikom iz Pakraca i Lipika, a drugi razlog je taj što sam od kada znam za sebe bio u pakračkom sportu.” Uz pomoć stručnih suradnika – Damira Geroča, Antuna Romozija, Marijana Previća, Vladimira Crnkovića, Nebojše Gostimira i Damira Cegledija, autor je prikupio mnoštvo dokumenata, fotografija, faksimila novinskih članaka i drugih tekstova te ispisao 180 stranica povijesti lokalnog nogometa, obuhvativši vrijeme od prosinca 1918., kada je osnovan